

УДК 182:162-2

Хайруліна Н. Ф.,
аспірант Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)

СЕМІОТИЧНІ СКЛАДОВІ ОБРАЗУ ЮДИ ІСКАРІОТА

(на прикладі творів Лесі Українки, Ольги Кобилянської,

Віктора Домонтовича)

Статтю присвячено семіотичному аналізу біблійного персонажу Іуди Іскаріота. Беручи до уваги суперечливість цього релігійного образу, постать Іуди у літературі – актуальний об'єкт досліджень. У роботі розкрито семіотичну парадигму образу Іуди, у

різних перспекціях, що складається з семиотики портрету (бліда шкіра, сором'язливість, скритність), семиотики жестів (різкість рухів) та семиотики символів (безнадійність, безвихідь, зрада заради спасіння). Акцент зроблено на дуалізмі презентації образу від зрадника до рятівника суспільства.

Ключові слова: компаративний метод, семиотика, архетип, семиотика портрету, символізм, дуалізм.

Стаття посвячена семиотическому аналізу біблейського персонажа Іуды Іскаріота. Приймаючи во внимание всю противоречивость этого религиозного образа, фигура Іуды в літературі – актуальний об'єкт дослідження. В роботі раскрыта семиотическая парадигма образу Іуды, в різних перспекціях, состоящая из семиотики портрета (бледная кожа, застенчивость, скритность), семиотики жестов (резкость движений) и семиотики символов (безнадежность, безысходность, предательство во имя спасения). Сделан акцент на дуализме презентации образа апостола от предателя до спасителя общества.

Ключевые слова: компаративный метод, семиотика, архетип, семиотика портрета, символизм, дуализм.

The article under consideration is devoted to the semiotic analyses of the biblical apostle Judah Iscariot. Being one of the most contradictory religious character, the image of Judah Iscariot is the actual subject of research. Our article demonstrates the semiotic paradigm of Judah from different points of view including portrait semiotics (paleness, timidity, secrecy and slouch), gesture semiotics (abrupt movements) and symbol semiotics (hopelessness, suicide, treason for salvation). The research is stressed on the dualistic nature of Judah's presentation starting from traditional betrayer and finishing the savior of society. The article's summary will be used for students learning literary criticism and philologists.

Key words: comparative method, semiotics, archetype, portrait semiotics, symbolism, dualistic approach.

Сучасна літературознавча наука характеризується не тільки розмаїттям точок зору, але й альтернативністю підходів до аналізу художнього тексту. Досить популярними в останні десятиліття вважаються дослідження літературних творів, що пов'язані з семиотичним аспектом вивчення. Цей факт обумовлений тим, що процес семіозису (знакоутворення) у художній літературі – процес неминучий.

Значення Біблії для розвитку української культури важко переоцінити. Багато українських письменників у своїй творчості широко використовують Біблію як прототекст. Саме тому семиотичний аналіз біблійних мотивів й персонажів у творах позиціонує себе як перспективна методологія.

Юда Іскаріот – сакральний образ у літературі – апостол, який характеризується протилежними до святості ознаками: зрадою, заздрістю, спрагою збагачення. Багато літературознавців прагнули в особливий спосіб потрактувати цей складний психологічний та філософський образ. Найбільш

вагомими дослідженнями можна вважати: «*Юда Іскаріотський в українській літературі ХХ ст.*» та «*Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття*» В. Антофійчука, «*Традиція мотивів та образів світової літератури у творчості Ольги Кобилянської*» С. Кирилюк, «*Мотив зради у літературі початку ХХ століття*» О. Подлісецької та ін.

З точки зору семіотики Юда Іскаріот – архетип гріхопадіння, зради, жадібності та продажності людини в літературі. В українській літературі початку ХХ століття існує невелика низка творів, у яких образ апостола Іскаріота репрезентовано в діаметрально іншій перспекції. Маються на увазі твори В. Русальського «Сміх Іскаріота» (1947 р.) та оповідання В. Домонтовича (Петрова) «Апостоли» (1946 р.).

У запропонованому дослідженні планується розглянути образ Юди Іскаріота крізь призму різних семіотичних векторів репрезентації образу, починаючи з традиційних уявлень про зрадника, й закінчуючи асоціацією з борцем усталених моральних норм. Виходячи з цього, **мета** нашої статті – семіотичний аналіз образу Юди Іскаріота у творах української літератури початку ХХ століття.

Уся багатогранність семіотики образу Юди, на наш погляд, реалізується у творах таких видатних українських письменників як драма Лесі Українки «*На полі крові*» (1909 р.), новели Ольги Кобилянської «*Юда*» (1917 р.) та оповідання В. Домонтовича (Петрова) «*Апостоли*» (1946 р.).

У процесі інтерпретації вище зазначених творів утворимо семіотичну парадигму образу Юди, що складатиметься з семіотики портрету, семіотики жестів та семіотики символів.

Драма Лесі Українки «*На полі крові*» – яскравий приклад того, як найвідоміший «світовий» сюжет набуває нового, оригінального смислу. Поле крові в неї – це нивка, на якій уже через кілька днів після розп'яття Ісуса завзято господарює законний власник Юда Іскаріотський. Його зустріч і нетривала розмова з випадковим подорожнім старим прочанином – увесь

подієвий каркас невеликої за обсягом (усього 22 сторінки) драми.

За сюжетом Юда Іскаріот на вилучені за зраду Христа тридцять срібників купує нивку на глинищах та солонцях під Іерусалімом, старанно обробляє її мотикою. Але його розмірений темп життя порушує старий прочанин, якого мучить спрага. У процесі бесіди між Юдою та прочанином розкривається вся глибоко психологічна сутність зради Юди та його філософія продажності. На початку твору Юда постає перед читачем блідим, сором'язливим (навіть очі не підіймав на прочанина) та задумливим чоловіком. Саме таким постає перед нами портрет героя-зрадника. Та у кульмінаційному моменті різкі жести Юди, підвищення тону голосу видають його неврівноважену натуру:

«... Юда (з одвагою безвихідності змінює свою дотеперішню понуро-потайну гутірку на рішучу, до нахабності одверту)

А якби й так?!

Ти думаєш, боюсь я сього слова?

*«Продав! Продав!» Хто дарма віддає,
той ліпше робить?» [Леся Українка 2015:5].*

Наступний діалог розкриває філософію продажності Юди. Продавши себе за тридцять срібників, Юда-зрадник не усвідомлює, що продав свою душу, тепер він сам собі не належить:

«Прочанин

Та тут же річ іде не про товар.

Юда

*Що є товар? Як хто що зайве має,
той може те продати. От я мав
учителя, – як він зробився зайвим,
то я його продав» [Леся Українка 2015:9].*

Глибоко філософським постає фінал драми – прочанин йде, а Юда усвідомлюючи свою безвихідь понуро продовжує обробляти землю. *«... Юда стоїть хвилину, стиснувши голову руками, далі стукає себе кулаком по голові, хапає мотику і, не розгинаючись, не втираючи поту, працює до нестями» [Леся*

Українка 2015:15].

Творча спадщина О. Кобилянської має своєрідну структуру, наповнену символічними образами, знаками і кодами. Нова «Юда» презентує читачеві літнього селянина, життя якого понівечила Перша світова війна.

Селянин опікується худобою сина, який пішов на війну. Коли рота російських солдатів перестріла селянина з вимогою показати, куди пішло українське військо, він відмовився, але після того, як його побили, він навмання показав, де бачив кількох жовнірів. За іронією долі, він вивів російських солдатів навпростець до австрійських вояків, серед яких і був його син («Нехотячи став він убивцею чотирьох душ» [Кобилянська 1983:319]. Ще не знаючи цього, селянин знаходить собі виправдання у тому, що віддасть гроші, що дали російські солдати, священнику. Але щойно селянин вирішує поховати мерців, як якась сила підштовхує його поглянути в обличчя одного з чотирьох застрелених вояків, і «його погляд падає на власного сина», «його власне, одиноке дитя... мертве» [Кобилянська 1917:320] Отже, у творі Юдою себе називає батько, який, ставши жертвою обставин, вбиває свого сина і вчиняє самогубство, натягнувши зашморг собі на шию. Але, на відміну від вчинку Іуди, про вчинок селянина не дізнався ніхто: «Ліс, поодинокі дерева на його краю – і далеко від цього місця, там, глибше в долині, одинокі хлопська хата» [Кобилянська 1983:322].

Трансформація образу Іуди демонструє глибину проникнення автора у психологію найбільшого зрадника за всю історію людства.

Дослідниця творчості О. Кобилянської Ю. Клим'юк, порівнюючи новелу «Юда» із драматичною поемою Лесі Українки «На полі крові», вважає, що обидва твори «єднає міфом та притчею, по-перше, узагальненість образів головних героїв, які, хоч і різняться за смисловим значенням від євангельського образу Іуди, у своїй основі є архетипічними, тобто зводяться до зразка, до психомоделі людини-зрадника. По-друге, – те, що, внаслідок параболічного зіставлення двох віддалених між собою епох (початок двадцятого століття і біблійної історії), образи й події творів набувають алегоричного значення,

тобто ознак міфологічно-притчевої умовності. По-третє, – застосований у них прийом ремінісценції з євангельських творів, що дозволяє розширити межі художнього узагальнення і звичайні випадки з життя підняти на рівень вічних проблем людського буття» [Клим'юк 1988:85].

На відміну від двох попередніх об'єктів дослідження, оповідання В. Домонтовича (Петрова) «Апостоли» демонструє читачеві еволюцію образу Юди Іскаріота від смиренного послідовника свого Вчителя до революціонера, який вдало критикує культ однієї особи.

Автор розробляє ситуацію колективної відповідальності за Голгофу і кров Месії. Не тільки Юда – образ вічного зрадництва, має нести відповідальність за смерть Ісуса, але й усі Його учні, апостоли, сам Месія є відповідальними за розп'яття.

Юда постає у творі цинічним, обережним, хитрим прагматиком, який послідовно та вражаюче точно представляє логіку свого мислення. *«Не можна приносити справу в жертву самолюбства однієї особи!... Ісус – ідеаліст! Він непрактична людина. Він повинен одійти вбік і поступитися місцем реальним політичним, практичним людям, що здібні тверезо зважувати становище речей» [Домонтович 1988:10].*

Зовнішність Юди вдало видає його норавливий характер: *«... червоним полум'ям палало руде волосся його клинкуватої бороди, і тільки постійна, приготовлена для кожного люб'язна, послужлива посмішка не кривила на цей раз тонких його прикушених губ» [Домонтович 1988:12].*

Юда розділяє конкретною межею людей та Ісуса, вважаючи, що Божий Син не може розуміти людей, так само, як і люди ніколи не зрозуміють Його сутності та Його проповідей. У творі В. Домонтовича (Петрова) він – людина, яка тверезо оцінює стан речей і намагається врятувати сучасне йому суспільство від занепаду. Але єдиною умовою цього спасіння для Юди є викриття Ісуса. Таким чином, можна зробити висновок, що вчинок Юди був обумовлений поважною причиною: зрада заради спасіння. І зрада ця виражається у вигляді продажу самого себе заради благополуччя суспільства.

Отже, Семіотика образу Юди у творах Ольги Кобилянської, Лесі Українки та Віктора Домонтовича (Петрова) розкривається згідно кодованого алгоритму: семіотика портрету – семіотика жестів (поведінки) – семіотика символу.

Твори титульних постатей української літератури посідають особливе місце у літературному процесі ХХ століття загалом, адже кожен з них по-своєму сповнений болісними пошуками відповідей на вічні проблеми буття.

Компаративний аналіз української манери втілення образу Юди Іскаріота дозволяє виявити специфіку філософського відношення окремих авторів до складного й різноманітного життя, красу слова українських митців. Це надає можливість використовувати результати дослідження в процесі викладання курсу української літератури у ВНЗ, школі, при укладанні навчальних програм та посібників.

БІБЛІОГРАФІЯ

Антофійчук 2002 – Антофійчук В. Іуда Іскаріотський в українській літературі ХХ ст. / В. Антофійчук // Літературознавча компаративістика / за ред. Р. Гром'яка. – Тернопіль : Редакційно- видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 216–227.

Антофійчук 2002 – Антофійчук В. Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. 10.01.01 – українська література / В. Антофійчук. – К., 2002. – 36 с.

Демченко 2001 – Демченко І. А. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія / І. А. Демченко // – К., Східний видавничий дім, 2001. – 208 с.

Домонтович 1946 – Домонтович В. Проза: Три томи / [ред. й супровідна стаття Ю. Шевельова] / В. Домонтович. – Том перший. – Нью-Йорк: «Сучасність», 1988. – 517 с. – (Бібліотека «Прологу» і «Сучасности», ч. 178).

Кирилюк 2002 – Кирилюк С. Д. Ольга Кобилянська і світова література / С. Д. Кирилюк. – Чернівці : Рута, 2002. – 176 с.

Клим'юк 1988 – Клим'юк Ю. Міфологічно-притчева природа умовності й узагальнення у творах Лесі Українки «На полях крові» та О. Кобилянської «Юда» // Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової літератури / Ю. Клим'юк // Тези доповідей і повідомлень Респ. наук. конференції (24–26 листопада 1988 року). – Чернівці : ЧДУ, 1988. – Ч. 1. – С. 85.

Кобилянська 1983 – Кобилянська О. Ю. Юда // Твори: в 2 т. / О. Ю. Кобилянська ; упорядн., передм. і приміт. Ф. П. Погребенника. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 1. – С. 301–323.

Леся Українка 2015 – Леся Українка «На полі крові» – К. : Мультимедійне Видавництво Стрельбицького, 2015. – 15с.